

*Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Мамедова Людмила Магомедалівна,
інспектор сектору дотримання прав людини
Печерського управління поліції Головного
управління Національної поліції у місті Києві*

ФІЛОСОФІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Філософія прав людини виступає одним із ключових теоретичних фундаментів сучасних демократичних правових систем і відіграє визначальну роль у формуванні правових засад поліцейської діяльності. Вона не лише відображає універсальні моральні цінності, закріплені в міжнародно-правових актах, але й формує практичні орієнтири для діяльності правоохоронних органів, що реалізують державну владу у сфері безпеки та правопорядку [1, с. 27].

Конституція України закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а громадяни мають рівні конституційні права й свободи та рівні перед законом і державними органами [2]. Це створює фундаментальний правовий орієнтир для поліції як суб'єкта правоохоронної діяльності, що здійснює свої повноваження винятково в межах і на засадах закону та з повагою до прав людини.

У філософському вимірі поняття прав людини базується на ідеї людської гідності, автономії та свободи як фундаментальних цінностей. Права людини розглядаються як універсальні, невідчужувані й рівні для всіх осіб, оскільки походять із самої природи людини як морального й суспільного агента [3, с. 45]. Такий підхід дозволяє розглядати права людини не лише як юридичні інструменти, а й як моральні й етичні орієнтири для поведінки державних інституцій, до яких належить і поліція.

На міжнародному рівні Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) [7] є одним із ключових документів, які регулюють стандарти захисту прав людини. Вона була прийнята Радою Європи у 1950 р. і набула чинності у 1953 р., встановлюючи зобов'язання держав-учасниць гарантувати права і свободи кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією. ЄКПЛ визначає, зокрема, право на життя (ст. 2), право на повагу до приватного життя (ст. 8), свободу думки й совісті (ст. 9) [7] та інші фундаментальні свободи, які є орієнтирами для діяльності поліції в демократичному суспільстві.

Роль Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у тлумаченні ЄКПЛ є важливою складовою у визначенні сучасних стандартів, що впливають на поліцейську практику. Рішення ЄСПЛ щодо застосування сили, захисту прав на справедливий судовий розгляд або захист від дискримінації формують практичні орієнтири, якими мають керуватися національні органи при

реалізації своїх повноважень. Наприклад, практика ЄСПЛ підтверджує, що право на особисту недоторканність, закріплене в ЄКПЛ, обмежується лише у випадках, коли це необхідно за законом і відповідно до демократичного суспільства для забезпечення безпеки чи для запобігання злочину [7].

Правоохоронні органи держав-учасниць ЄКПЛ, зокрема поліція, мають обов'язок не лише забезпечувати безпеку суспільства, а й поважати та захищати фундаментальні права людини і свободи під час виконання своїх функцій, таких як охорона громадського порядку, запобігання та розслідування злочинів, а також здійснення контролю за дотриманням закону [6, р. 7–8]. При цьому використання примусових заходів, у тому числі сили, має бути пропорційним, законним і необхідним, а також відповідати стандартам мінімального втручання у права людини [6, р. 24].

В Україні правове регулювання діяльності поліції здійснюється насамперед через Закон України «Про Національну поліцію» [4], який визначає, що поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, забезпеченням прав і свобод людини та громадянина, відданістю ідеалам соціальної справедливості. Поліція має забезпечувати дотримання законності та правопорядку, при цьому її діяльність повинна бути спрямована на захист прав та свобод людини у всіх формах взаємодії з громадянами.

Філософія прав людини акцентує увагу на необхідності балансу між свободою особи та інтересом суспільства в безпеці. З одного боку, поліція покликана запобігати правопорушенням і захищати громадян від насильства, з іншого – дії правоохоронців повинні бути пропорційними, законними і спрямованими на мінімізацію втручання у свободу особи, якщо це втручання є необхідним для виконання службових обов'язків [1, с. 35]. Такий підхід реалізує морально-етичну складову поліцейської діяльності й дозволяє уникати сваволі та зловживань владою, що є загрозою основоположним правам і свободам [3, с. 47].

Практичне втілення принципів філософії прав людини в діяльності поліції включає забезпечення прозорості та підзвітності правоохоронних заходів, дотримання процедурних гарантій під час затримання і тримання під вартою, а також запровадження механізмів контролю за дотриманням прав затриманих осіб [5, с. 63]. Наприклад, інформаційні підсистеми, такі як «Custody Records», є важливими компонентами, що сприяють фіксації дій поліції і гарантують дотримання стандартів прав людини під час тримання осіб під вартою [5, с. 64].

Особливої уваги потребує питання реалізації прав людини поліцією в умовах воєнного стану, оскільки забезпечення безпеки суспільства у відповідних умовах може вимагати балансування між необхідністю оперативного реагування на загрози та обов'язком дотримуватись міжнародних і національних стандартів прав людини [2, с. 15]. Наукові праці вказують, що під час воєнного стану важливо не допустити надмірного обмеження прав і свобод громадян, а діяльність поліції повинна залишатися в межах правового поля й бути спрямована на захист населення з урахуванням базових правових гарантій [5, с. 8].

Важливим елементом філософії прав людини у контексті поліцейської діяльності є також взаємодія поліції з громадою на засадах партнерства та поваги до основоположних прав особи. Такі підходи передбачають формування довіри між поліцією і громадянами, активну участь громадськості у контролі за діяльністю правоохоронних органів та розвиток стратегій community policing, що базуються на співробітництві, взаємоповазі і взаємному розумінні [1, с. 40]. Це не лише зміцнює ефективність правоохоронної діяльності, а й сприяє реалізації філософських і правових засад прав людини в повсякденній практиці.

Отже, філософія прав людини виступає не лише теоретичним поняттям, а й практичним орієнтиром для поліцейської діяльності, що забезпечує захист прав і свобод громадян, законність дій правоохоронців та довіру суспільства до державних інститутів. Дотримання цих засад поліцією сприяє утвердженню демократичних принципів, поваги до гідності особи та зміцненню правової держави в Україні.

Список використаних джерел

1. Варга Т. М. Дотримання принципу прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Вип. 45. С. 27–41.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Приходьков М. В. Дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. Київ: НАВС, 2022. 80 с.

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

5. Bezpalova O. I. Ensuring the citizens' rights as a priority area of police activity in Ukraine (on the example of the information subsystem «Custody Records» functioning). // *Law and Safety.* 2023. № 5. С. 62–65.

6. Jim Murdoch, Ralph Roche *The European Convention on Human Rights and Policing: A Handbook for Police Officers and Other Law Enforcement Officials.* Strasbourg: Council of Europe, 2025. 152 p. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/handbook_european_convention_police_eng

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція. Рада Європи. Міжнародний документ від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

